

Over- winterende wilde ganzen in Vlaanderen

2004/05 – 2007/08

Kolganzen - Koen Devos

In 2005 verscheen een lijvig themanummer van het vogeltijdschrift *Natuur.oriolus* over ganzen in Vlaanderen. Een reeks artikelen vatte alle beschikbare kennis over deze soortengroep samen.

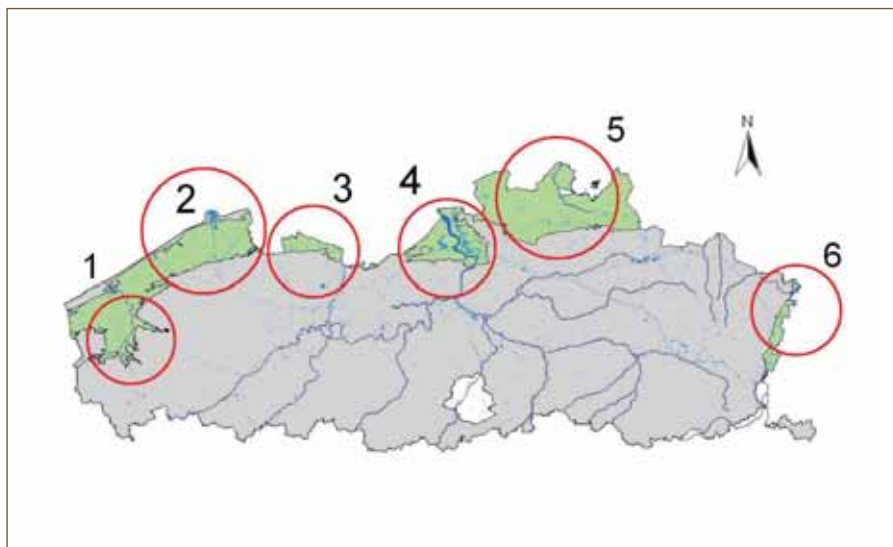
Inmiddels zijn we enkele winters verder en is het tijd voor een korte update. In deze bijdrage wordt verder gebouwd op het artikel van DEVOS et al. (2005) en worden de ganzenresultaten van de midmaandelijke watervogeltellingen vanaf de winter 2004/05 toegelicht. Eenmaal per maand (periode oktober-maart) worden in hetzelfde weekend alle traditionele pleisterplaatsen in Vlaanderen geteld, voor het grootste deel door vrijwillige medewerkers. Dit geeft een goed beeld van de Vlaamse totaalaantallen. Gegevens verzameld buiten de maandelijkse telweekends worden in dit artikel niet besproken.

Een groot voordeel van het digitale tijdperk is dat telresultaten veel vlugger beschikbaar zijn dan vroeger. In zoverre dat zelfs de ganzengegevens van de afgelopen winter 2007/08 reeds nagenoeg volledig verwerkt zijn. De resultaten van de voorbije vier winters tonen een blijvende stagnatie van de aantallen Kolganzen en Kleine Rietganzen, en een duidelijke afname bij de Grauwe Gans.

Van Kustpolders tot Maas

Ondanks een merkbare areaaluitbreiding in de loop van de laatste 10 tot 15 jaar kennen wilde ganzen in Vlaanderen nog steeds een relatief beperkt verspreidingsgebied (Figuur 1). Aanvankelijk zaten wilde ganzen voornamelijk geconcentreerd in de Oostkustpolders tussen Knokke en Oostende. De voorbije decennia evolueerden echter ook de Scheldepolders ten noorden van Antwerpen, het Oost-Vlaamse Meetjesland en later ook IJzer- en Maasvallei tot belangrijke pleisterplaatsen. Hoewel de aantallen nog relatief klein zijn, is er recent ook in de Kempen een aantalstoename merkbaar.

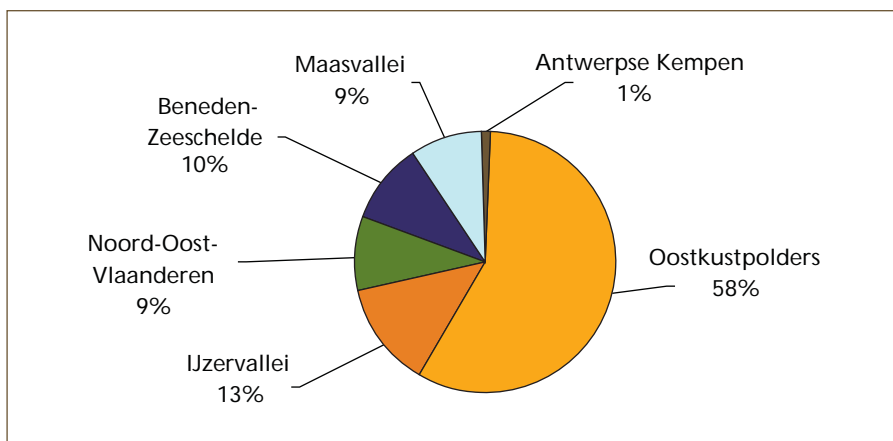
De verhouding van het aantal gansdagen in de verschillende regio's (alle soorten samen) geeft een goed beeld van het relatieve belang van deze gebieden voor overwinterende ganzen tijdens de laatste vier winters (Figuur 2). Het aantal gansdagen is een schatting van het aantal dagen dat alle individuen in totaal hebben doorgebracht in een bepaald gebied gedurende een bepaalde periode.

Figuur 1. Situering van de belangrijkste ganzenregio's in Vlaanderen.

1. IJzervallei
2. Oostkustpolders
3. Noord Oost-Vlaanderen
4. Beneden-Zeescheldegebied
5. Noorderkempen
6. Maasvallei

De Oostkustpolders handhaven hun positie als belangrijkste ganzengebied in Vlaanderen, maar een steeds groter percentage van de aantallen Kol- en Grauwe Ganzen wordt aangetroffen in de andere regio's. Het aandeel van de Oostkustpolders in het totaal aantal in Vlaanderen doorgebrachte gansdagen is daardoor afgenomen van gemiddeld 71 % in de periode 1990/91 – 2003/04 tot 58 % in de laatste winters. Alleen voor de Kleine Rietgans blijft het de unieke pleisterplaats.

Figuur 2. Procentuele verdeling van het totaal aantal gansdagen in Vlaanderen over de belangrijkste ganzenregio's, gemiddeld over de periode 2004/05 – 2007/08.

Soortoverzicht

Het totale aantal getelde ganzen in de periode 2004/05 – 2007/08 verschilde vrij sterk van winter tot winter. Met een wintermaximum van 106.200 exemplaren was de winter 2005/06 de beste ganzenwinter van de laatste 20 jaar. Het laagste aantal ganzen werd vastgesteld in de uiterst zachte winter 2006/07 (max. 70.400 ex.).

Met uitzondering van 2004/05 was de Kolgans steeds de talrijkste soort, op de voet gevolgd door de Kleine Rietgans (Tabel 1). Het aantal Toendrarietganzen en Brandganzen blijft in Vlaanderen relatief klein. Bij die laatste soort zijn de aantallen buiten de traditionele ganzengebieden niet opgenomen in de totalen, gezien het hier met vrij grote zekerheid gaat om vogels van niet wilde herkomst.

Tabel 1. Wintermaxima van wilde ganzen in Vlaanderen, periode 2004/05 tot 2007/08.

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
Toendrarietgans	1118	2105	1498	2167
Kleine Rietgans	38.110	35.401	30.317	35.659
Kolgans	37.354	55.454	36.172	45.190
Grauwe Gans	18.924	15.669	13.599	15.096
Brandgans	792	1669	1112	1364
Totaalaantal ganzen	80.800	106.200	70.400	92.700

Bij de **Kolgans** *Anser albifrons* is sinds 2001/02 geen duidelijk stijgende of dalende trend meer merkbaar (Figuur 3). De wintermaxima fluctueren meestal tussen 35.000 en ruim 45.000 exemplaren. De piek in de winter 2005/06 (55.454 ex.) steekt daarbovenuit en was de hoogste sinds halverwege de jaren '80. Ook in Nederland scoorde deze soort toen bijzonder goed met een landelijke record van 807.000 exemplaren (VAN ROOMEN et al. 2007). Die hoge aantallen in de Lage Landen waren wellicht het gevolg van enerzijds een zeer goed broedsucces dat jaar en anderzijds een vorstperiode in januari (met nog late aankomst).

De Oostkustpolders bleven ook de voorbije winters met voorsprong het belangrijkste overwinteringsgebied voor Kolganzen (max. 28.955 ex. in januari 2006), gevolgd door de IJzervallei (max. 12.095 in januari 2008), Noord-Oost-Vlaanderen (max. 10.677 in januari 2008), de Maasvallei (tot 9352 in december 2007) en de polders van de Beneden-Zeeschelde (3588 in november 2007). De voorbije winter werden tevens tot bijna 700 ex. geteld in de Antwerpse Kempen.

De 1 %-norm - het criterium om het internationaal belang van een pleisterplaats af te meten - bedraagt voor deze soort 10.000 ex. en werd dus in verschillende gebieden overschreden.

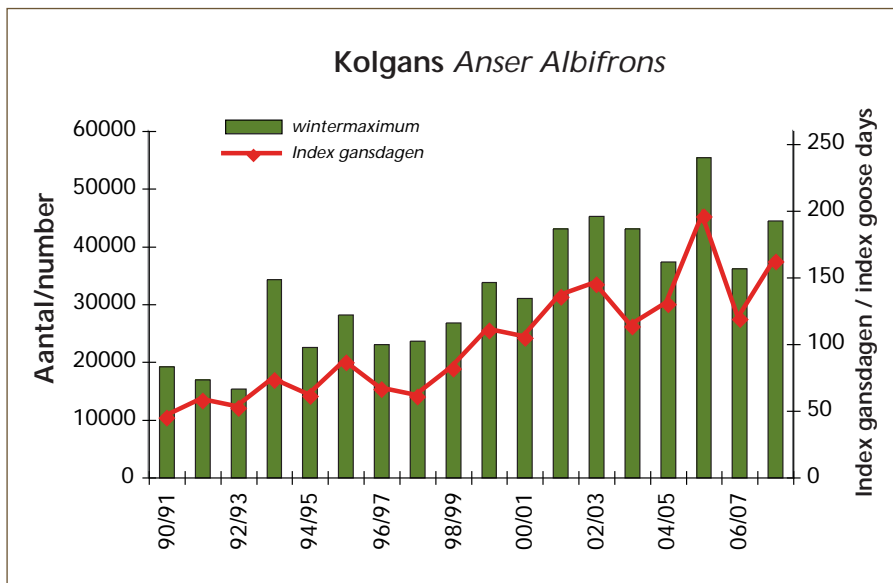
Het aantal overwinterende **Kleine Rietganzen** *Anser brachyrhynchus* kende een snelle groei in de jaren '90 (Figuur 3). Uit de tweewekelijkse tellingen blijkt dat het eigenlijke wintermaximum voor deze soort vaak valt eind december, dus tussen de twee midmaandelijke tellingen in (KUIJKEN & VERSCHEURE 2007b, 2008). Sinds 1998/99 blijft dat wintermaximum vrij stabiel tussen 35.000 en bijna 40.000 exemplaren. De soort is bijzonder honkvast en komt nauwelijks voor buiten de Oostkustpolders (hooguit enkele tientallen in de IJzervallei en enkelingen in de andere regio's). Ook de aflezingen van nekringen illustreert de grote plaatstrouw, vergeleken met de Kolgans (KUIJKEN & VERSCHEURE 2007a).

De totale Spitsbergen-populatie - waartoe 'onze' Kleine Rietganzen behoren - bereikte in het najaar van 2005 minimaal 52.000 individuen (VAN ROOMEN et al. 2007). Gezien de recente groei van de totale populatie niet meer leidt tot grotere aantallen in de Oostkustpolders, is het procentueel aandeel overwinterend in Vlaanderen afgenomen tot beneden 75 %.

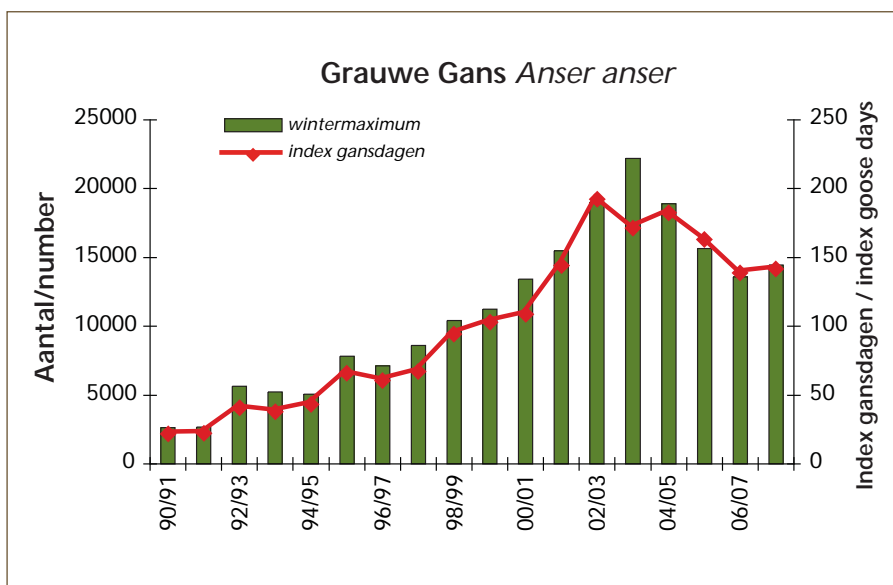
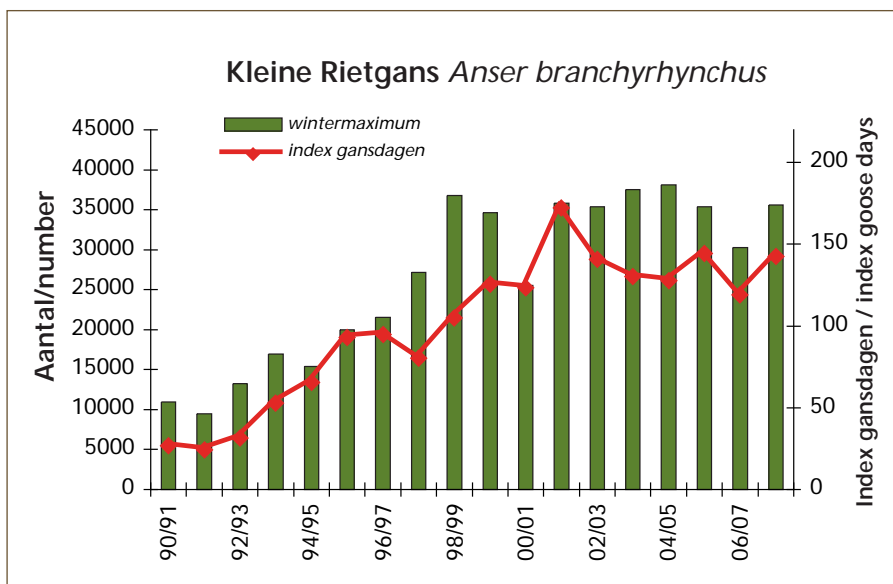
De wintermaxima van de **Grauwe Gans** *Anser anser* vertoonden een sterke stijging tot in 2003/04 (ruim 22.000 ex.), gevolgd door een geleidelijke afname tot ca. 15.000 individuen. Het aantal gansdagen vertoont in grote lijnen dezelfde trend (Figuur 3). De polders en het havengebied ten noorden van Antwerpen blijven de belangrijkste pleisterplaats in Vlaanderen, met wintermaxima die zich tussen 5500 en 7000 ex.

Grauwe Ganzen – Koen Devos

Figuur 3. Trend van de Kolgans, Kleine Rietgans en Grauwe Gans in Vlaanderen, gebaseerd op het hoogste winteraantal en het aantal gansdagen over het volledige winterhalfjaar (index).

situëren. Aantallen van meer dan 8000 ex. zoals in de periode 2000/01 – 2003/04 werden hier echter niet meer vastgesteld, maar het gebied blijft van internationaal belang (1 %-norm = 5000). Ook aan de Oostkust manifesteerde zich een lichte terugval tot maximaal 4000 tot 5000 ex. in de twee laatste winters. De Maasvallei ontsnapt vooralsnog aan de dalende trend. Met ruim 3500 ex. in december 2007 werd er een nieuw gebiedsmaximum opgetekend. In het noorden van Oost-Vlaanderen betrof het hoogste aantal 1762 ex. in januari 2007, terwijl in IJzervallei en Kempen de kaap van 1000 ex. niet werd overschreden.

Wintergroepen in Vlaanderen kunnen zowel betrekking hebben op trekkende vogels die uit andere landen afkomstig zijn, als op residentiële populaties die hier broeden en weinig trekgedrag vertonen.

Toendrarietganzen *Anser fabalis rossicus* doen het de laatste winters naar Vlaamse normen vrij goed, vooral in de grensgebieden met Nederland. De maxima haalden elke winter de kaap van 1000 exemplaren, met zelfs ruim 2100 individuen in 2005/06 en 2007/08.

Belangrijkste regio's zijn de polders van Noord-Oost-Vlaanderen (max. 2004 in december 2005), de Maasvallei (max. 1054 in februari 2008) en de Antwerpse Kempen (max. 1079 in januari 2008). De Oostkustpolders en de IJzervallei herbergden nooit meer dan 100 exemplaren.

Het aantal getelde **Brandganzen** *Branta leucopsis* liep op tot maximaal 1100 tot 1700 exemplaren. Dit aantal heeft evenwel alleen betrekking op de traditionele ganzengebieden, waar alleen langs de Maas (regelmatig tot ruim 500 ex.) en in de Oostkustpolders (max. 1606 ex. in maart 2006) grotere aantallen werden genoteerd. Buiten de gekende ganzenregio's worden tegenwoordig eveneens grote aantallen Brandganzen aangetroffen (o.a. regelmatig ruim 1000 ex. in het Gentse). Het gaat hier hoofdzakelijk om verwilderde vogels die ook meer en meer tot broeden komen en aanleiding geven tot plaatselijke populaties die een groot deel van het jaar aanwezig zijn.

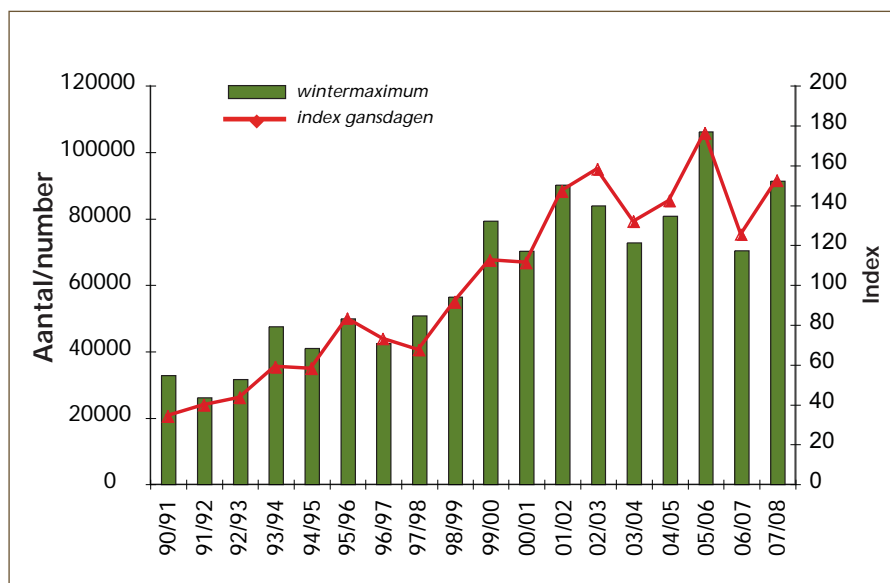
Daarmee loopt het totale aantal Brandganzen in Vlaanderen in bepaalde perioden van het jaar op tot ruim 3000 exemplaren, waarvan het grootste deel van niet wilde herkomst.

Einde van de groei?

Door de gegevens van de verschillende soorten vanaf 1990/91 bij elkaar te voegen, wordt een overzichtelijk beeld bekomen van de aantalsontwikkeling van de totale overwinterende ganzenpopulatie in Vlaanderen (Figuur 4). Hierin kunnen duidelijk twee fasen onderscheiden worden: een geleidelijke toename tot omstreeks 2001-2002, gevolgd door een zekere stabilisatie van de aantallen (weliswaar met vrij grote schommelingen van jaar tot jaar). Het gemiddeld wintermaximum sinds 2001 bedraagt 85.200 ganzen. Ook het aantal gansdagen kent sinds 2002/03 geen stijgende trend meer.

Figuur 4. Trend van het totaalaantal wilde ganzen in Vlaanderen, gebaseerd op het hoogste winteraantal en het aantal gansdagen over het volledige winterhalfjaar (index).

De toename in Vlaanderen in de jaren '90 viel grotendeels samen met het stijgend aantal ganzen op Europees niveau. Of de stagnerende totalen in recente winters eveneens een weerspiegeling zijn van de internationale populatietrends, is nog niet helemaal duidelijk. Bij de Kleine Rietgans blijkt alvast dat een recente stijging van de totale biogeografische populatie tot boven de 50.000 individuen, sinds het einde van de jaren '90 niet meer leidt tot een toename in de Oostkustpolders.

De vraag stelt zich of er voldoende plaats is voor meer ganzen binnen de huidige overwinteringsgebieden in Vlaanderen. Een aantal daarvan hebben mogelijk hun maximale draagkracht bereikt. Een verdere kolonisatie van nieuwe gebieden lijkt

Dankwoord

Het jaarlijks tellen van de overwinterende aantallen ganzen en andere watervogels in Vlaanderen is alleen mogelijk dankzij de medewerking van vele gemotiveerde vrijwilligers en actieve vogelwerkgroepen van Natuurpunt en Likona. Een bijzondere vermelding is op zijn plaats voor de mensen die een coördinerende rol spelen bij de tellingen in de belangrijkste ganzenregio's: Christine Verscheure, Walter De Smet, Walter Hamelinck, Ludo Benoy, Jef Sas en Jan Gabriëls. Aan allen een hartelijk woord van dank.

onwaarschijnlijk gezien het relatief geringe aanbod van (potentieel) geschikte ganzenbiotopen. Dit betreft in de eerste plaats de grote graslandcomplexen in polders en rivier valleien, die nog steeds onder toenemende landbouwdruk staan en in oppervlakte afnemen.

Bij de Grauwe Gans spelen mogelijk ook de toegenomen jachtdruk (in het geval van landbouwschade ook via 'bijzondere bejaging' buiten het jachtseizoen) en maatregelen om het broedsucces te beperken een rol in de recente aantalsafname in Vlaanderen.

Daarnaast zou het feit dat Vlaanderen zich bij de meeste ganzensoorten aan de zuidgrens van het winterareaal bevindt, ook wel eens gevolgen kunnen hebben voor de aantallen die hier in de toekomst zullen blijven overwinteren. Wanneer de reeks zachte winters nog langer aanhoudt, is het niet onwaarschijnlijk dat de overwinteringsgebieden van ganzen geleidelijk een noordwaartse verschuiving zullen ondergaan. De extreem zachte winter 2006/07 in een groot deel van Europa was in dat opzicht misschien een voorbode voor wat komen zal. Dit betekent lagere aantallen ganzen in Vlaanderen en wellicht ook in Nederland, en hogere cijfers voor Duitsland en Noord-Oost-Europa. In elk geval genoeg redenen om de ontwikkelingen op de voet te blijven volgen.

Koen Devos

koen.devos@inbo.be

Eckhart Kuijken

eckhart.kuijken@scarlet.be

Referenties

DEVOS K., E. KUIJKEN, C. VERSCHEURE, P. MEIRE, L. BENOY, W. DE SMET & J. GABRIËLS, 2005.

Overwinterende ganzen in Vlaanderen, 1990/91 – 2003/04. *Natuur.oriolus* 71 (Bijlage): 4-20.

KUIJKEN E. & C. VERSCHEURE, 2007a. Studies on neckringed Pink-footed Geese (*Anser brachyrhynchus*) in Flanders (Belgium). *Aves* 44/3: 167-170

KUIJKEN E. & C. VERSCHEURE, 2007b. Aantalsverloop van Kleine rietgans en Kolgans in de Oostkustpolders tijdens de warmste winter ooit (2006/2007). *Mergus* nr. 31: 2 – 9

KUIJKEN E. & C. VERSCHEURE, 2008. De Oostkustpolders als belangrijkste pleisterplaats voor overwinterende Arctische ganzen in Vlaanderen: aantalsontwikkelingen vanaf het jaar 2000. *De Spille* (Natuurpunt Brugs Ommeland): in voorb.

VAN ROOMEN M., VAN WINDEN E., KOFFIJBERG K., VAN DEN BREMER L., ENS B., KLEEFSTRA R., SCHOPPERS J., VERGEER J.W., SOVON GANZEN- EN ZWANENWERKGROEP & SOLDAAT L., 2007. Watervogels in Nederland in 2005/06. SOVON Monitoringrapport 2007/03, Waterdienst-rapport BM07.09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Kolganzen – Koen Devos

